

Glasiilo Vicepostulature postupka mučeništva
STOPAMA

POBILJENIH

»Fra Leo Petrović i 65 subrače«

Godina V., broj 1 (8), Široki Brijeg, siječanj – lipanj 2012., cijena 3 KM (12 kn)

ZAŠTIĆENO PODRUČJE ŠIROKI BRIJEG

Spomeničko-prirodni kompleks Široki Brijeg

A MI BISMO GA

TREBALI ČUVATI

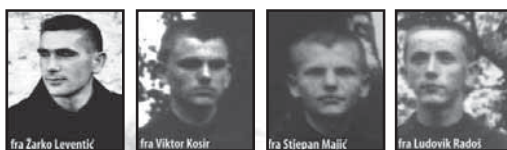

POBIJENI HERCEGOVAČKI FRANJEVCI 1942. – 1945.

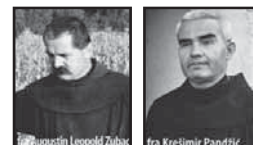
Široki Brijeg – mlinica

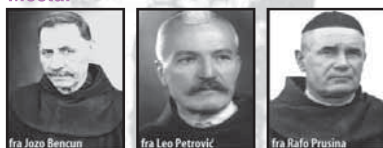
Široki Brijeg – samostan

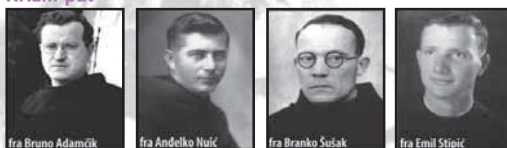
Mostarski Gradac

Mostar

Križni put

Ljubuški

Zagvoz

Čitluk

Izbično

Macelj

Kočerin

Zanagline

Međugorje

Vrgorac

Čapljina

Zagreb

Velika Gorica

Pobili ih komunisti:

1942.: 1

1944.: 1

1945.: 64

Znani grobovi: 31

Široki Brijeg: 22

Kočerin: 2

Čitluk: 3

Međugorje: 1

Macelj: 3

Tražimo svjedočenja glede njihova pogubljenja.
Ako išta o tome znate, dojavite što prije Vicepostulaturi.
Također dojavite ako ste na njihov zagovor dobili neku milost ili čudo.

VICEPOSTULATURA POSTUPKA MUČENIŠTVA »FRA LEO PETROVIĆ I 65 SUBRAČE«
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg; tel.: (039) 700-325; faks: (039) 700-326
e-adresa: mostar@pobijeni.info; web: www.pobijeni.info

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vatikanskog sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«,
V., 1 (8), Široki Brijeg, 2012.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14,
88220 Široki Brijeg
HR: Franjevačka 14, p. p. 2,
20350 Metković

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilu izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3 EUR; 5 USD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM, RH 33 KN, EU 6 EUR,
SAD i Kanada 10 USD

Zastupništvo, distribucija, pretplate
Ihtis, Zrinskih i Frankopana 22,
88000 Mostar; mob.: 063-837-002
e-adresa: udrugailhtis@gmail.com

Računi za pretplate:
BiH (Ihtis Mostar):
ProCredit Bank d.d. Sarajevo, poslovnica
Mostar – 1941053316700142
HR (Tihomir Čule): ZaBa, poslovnica
Metković – 2360000-3610872394
INOZEMSTVO: IBAN:
BA39 1941 0533 1670 1209;
SWIFT CODE: MEBBBA22

ISSN: 1840-3808

Riječ urednika

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Već smo zajedno petu godinu, a kao da smo se počeli družiti jučer! Riječi zvuče pomalo patetično, ali iza njih se krije čitava mala povijest. Postali smo prepoznatljiva skupina mimo koje se ne može proći šuteći, pa i kada se hoće. Pobijeni hrvatski puk i pobijeni hercegovački franjevci u javnosti su progovorili na nov način. Vicepostulatura ustrajno radi svoj posao, a isto tako i povjerenstva po općinama. Što drugo nego poželjeti im sretan put. Naravno i pripomoći im u skladu sa svojim mogućnostima. Najprije molitvom, a onda načinima koji su nam na raspolaganju. Jedan od njih zacijelo je i širenje istine o ovim pothvatima. Tek zajedno možemo puno toga učiniti.

Pri kraju glasila naići ćete na pismo o skupljanju priloga za DNK analizu pobijenih u Knešpolju i u Ljubuškom, kao i na popis darovatelja. Tražimo pobijene hercegovačke franjevce, ali skrbimo, koliko je u našoj moći, da i drugi pobijeni dobiju ime i prezime. Društvene vlasti, s obiju strana granica, unatoč svojoj obvezi i našim zamolbama u tome ne sudjeluju. Naravno, čast i zahvala izuzetcima na mjesnoj razini. Nadamo se da ćemo do Uskrsa završiti obradu barem onih ubijenih u Knešpolju nakon čega bi trebao uslijediti njihov pokop na Širokom Brijegu, odnosno tamo odakle su podrijetlom u slučaju da uspijemo nekoga identificirati. Poteškoću nam predstavlja trošnost posmrtnih ostataka i neznanje komu bi uopće mogli pripadati, odnosno s kime

trebamo usporediti plodove DNK analize. Bit će nam drago da dodete na njihov pokop, a o svemu ćemo vas obavijestiti preko našeg portala *pobijeni.info*.

Za sljedeću obljetnicu pobijenih hercegovačkih franjevaca pokrenuli smo natječaj za radove iz područja književnosti, glazbe, likovne kulture, povijesti, računalstva, umjetničke fotografije i videa. Već sada možemo reći da je natječaj pobudio veliko zanimanje, a o svemu ćemo podrobnije progovoriti u sljedećem broju našega glasila.

Da bismo lakše došli do vas, započnemo raspacavanje *Stopama pobijenih* preko udruge Ihtis. Katolička je to udruga i svrha joj je širiti dobro štivo. Ujedno to doprinosi i smanjenju nezaposlenosti jer nekoliko osoba živi od tog rada. Nadamo se da će suradnja s vama biti dobra pa će nam ova novina svima donijeti korist. Ujedno ćemo na ovaj način doći i do onih čitatelja do kojih inače ne bismo došli jer će se glasilo prodavati i na kisocima.

Naše dane ne će uljepšati niti će svijet spasiti »neki tamo«. Mi smo na potezu i trebamo zbog toga biti ponosni. Živimo u vrijeme izgradnje svoje domovine, kako na tvarnu tako i na duhovnu polju. Zar ima išta ljepše nego vidjeti plodove svojih ruku? Skupimo, dakle, hrabrost i krenimo mijenjati sebe i društvo koje nas okružuje. Bog će nam zacijelo u tome pomoći.

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Glas o mučeništvu	27
Podsjetnik	11	Pobijeni	29
Povjerenstva	14	Odjek u umjetnosti	45
Stratišta	16	Razgovor	47
Istraživanja	20	Iz Vicepostulature	55

POČELO OBILJEŽAVANJE GROBIŠTA NA LOKALITETU KNEŠPOLJE – DUBRAVA

Široki Brijeg, 18. srpnja 2011. (*sirokibrijeg.ba*) – Povjerenstvo za obilježavanje i uređivanje grobišta Drugog svjetskog rata i poraća na području općine Široki Brijeg, predvođeno predsjednikom Pero Kožulom i fra Miljenkom Stojićem, vicepostulatorom postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača«, na lokalitetu Knešpolje – Dubrava počelo je s obilježavanjem grobišta žrtava komunističkih zločina na području općine Široki Brijeg. Obilježena su tri grobišta iz kojih su, u lipnju prošle godine, iskopani ostatci 28 žrtava partizanskih zločina počinjenih u veljači 1945., i to dva grobišta na lokalitetu Dubrava – Stipetina ograda i jedno grobište na lokalitetu Dubrava – Kruške.

Iskapanje masovnih grobnica u Knešpolju je početkom lipnja prošle

godine provelo Povjerenstvo za obilježavanje i uređivanje grobišta Drugog svjetskog rata i poraća općine Široki Brijeg uz pomoć Vicepostulature postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« i JU Coming. Iskapanje su predvodili Marija Definis-Gojanović, specijalistica za sudsku medicinu splitskog KBC Firule, i mr. arheolog Tihomir Glavaš. U prvoj masovnoj grobnici pronađeni su ostatci osam žrtava partizanskog zločina, u drugoj 12, a u trećoj masovnoj grobnici pronađeni su ostatci 8 žrtava te brojne čahure, novčići, cipele i drugi predmeti na temelju kojih se vrši identifikacija žrtava.

Na području općine Široki Brijeg prema pouzdanim saznanjima nalazi se 65 masovnih grobnica, a za još

40 masovnih grobnica se zna, ali još nema pouzdanih dokaza. Sve ove radnje pronalaska, iskapanja i premještanja masovnih grobnica iziskuju određena novčana sredstva pa se stoga pozivaju svi koji mogu novčano pomoći rad Povjerenstva da sredstva uplaćuju na namjenski otvoren podračun kod UniCredit Banke 3382202257086560 sa svrhom doznake »Uređenje grobišta«. Uskoro će na našoj internetskoj stranici biti objavljena karta područja širokobriješke općine s označenim lokalitetima grobišta žrtava partizanskih zločina. ✍

OTKRITI ISTINU I RASVIJETLITI KRVAVE KOMUNISTIČKE ZLOČINE IZ 1945.

Široki Brijeg, 23. srpnja 2011. (Marko Knezović/*Večernji list*) – Prije dvije godine fra Miljenko Stojić potaknuo nas je idejom da se uspostavi Povjerenstvo za obilježavanje i uređivanje grobišta iz Drugoga svjetskog rata i poraća na području općine Široki Brijeg. Ono je uskoro i utemeljeno (30. kolovoza 2009.) te odmah počelo raditi u suradnji s Vicepostulaturom postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača«. Jedan od ciljeva Povjerenstva je ustanoviti istinu i razotkriti događanja iz olovnih vremena s kraja Drugoga svjetskog rata i poslije njega na području širokobriješke općine.

Ratni sukobi

Poznato je da su počinitelji ovih zločina partizani komunisti, pripadnici NOV-a, KNOJ-a, OZNE i UDBE. O radu ovoga povjerenstva saznali smo razgovarajući s fra Miljenkom Stojićem, Perom Kožulom, dr. sc. Milom Lasićem i Velimirom Mabićem. U Povjerenstvu su još fra Ante Marić, Gojko Jelić, Ivo Slišković, Božo Zovko,

Marko Martinović i Eugen Zeljko.

»Od početka našega rada prikupljamo informacije s terena pa smo do sada na području općine Široki Brijeg utvrdili i dokumentirali oko stotinu lokacija pojedinačnih ili masovnih grobišta i stratišta s oko 300 ukopanih stradalnika. Pretpostavljamo da ih ima još pedesetak. Velik dio pokopanih su vojnici, najviše Nijemci, što poginuli u ratnim sukobima, što smaknuti nakon njih, ali ima i dosta civila. Još nema potvrde iako sve indicije govore da su među pokopanima u ovim grobištima fra Nevin-ko Mandić, fra Bono Andačić, fra Marko Dragičević, a vjerojatno i fra Mariofil Sivrić za kojega se pretpostavlja da je ukopan u masovnoj grobnici u Dubravi, u selu Knešpolje. Iz tri grobnice u Dubravi u svibnju i lipnju 2010. ekshumirano je ukupno 28 kostura. Na groblju u Kočerinu ukopani su fra Valentin Zovko i fra Andrija Topić, koji su ubijeni u župnom dvoru u Kočerinu«, rekao nam je Pero Kožul, pročelnik Povjerenstva.

Cjelovit članak može se pročitati na portalu Vicepostulature *pobijeni.info*, u rubrici *Pismobrana vijesti*. ✍

Komunisti nisu marili za zaštitu spomeničko-prirodne cjeline Široki Brijeg

OBNOVA FRANJEVAČKE MLINICE I IZGRADNJA ZAIBILAZNICE

Dolazak demokracije potaknuo je nov odnos prema nasljedstvu

► Piše: **dr. sc. Mile Lasić**

U *Našim ognjištima*, godina XLI, broj 7-8, 2011., na str. 19. u rubrici franjevački kutak, taj mjesečnik donosi naslov »Široki Brijeg: Obnova franjevačke mlinice«. Sličan tekst objavljen je i u *Večernjem listu* te na portalima: pobijeni.info, abcportal.info i dr.

U tekstu se navodi da je jedno od spomen-mjesta na pobijene franjevce (njih 66) zacijelo franjevačka mlinica i hidrocentrala na rijeci Lištici u Širokom Brijegu. Kada je počeo završni komunistički napad na Široki Brijeg, devet franjevaca s nekolicinom đaka iz svoje klasične gimnazije i pukom iz okolnih mjesta sklonili su se u ta dva zdanja jer su bila zaklonjena i zbog toga sigurna (od granatiranja). Odatle su se 8. veljače 1945. (borbe završene) ujutro pješice zaputili stazom koja je vodila do samostana gdje su svi zajedno zarobljeni. Nakon postrojavanja i pogrđnih riječi, đaci i puk poslani su kućama, a franjevci zadržani. Kasnije su odvedeni nekamo prema Splitu i otada im se gubi svaki trag.

Uz navođenje što su ta dva objekta u svoje vrijeme značila Širokom Brijegu, doneseno je i sljedeće: »Mlinica je od davnina hranila ovaj kraj (1868.), a hidrocentrala je omogućila da je 1934. zasvijetlila prva žarulja na Širokom Brijegu. Zbog toga je žalosno što su ovako značajna mjesta zapustili oni koji su do danas vodili ili vode Široki Brijeg. Još je žalosnije i nerazumljivije da je nakon pada komunizma zaobilaznica, koja je bila potrebna Širokom Brijegu, prošla ovim područjem i čak prekrila dio mlinice te prekinula predviđenu pješačku stazu kroz šumu prema samostanu. Ruku na srce mogla je ona ići i drugim smje-

rom te tako ne nagrditi ovo područje i oskrnaviti spomen-mjesto na pobijene hercegovačke franjevce, ali... Franjevci su, dakle, odlučili konačno stati u kraj nemaru pa i neznanju vlasti i građana. Uz pomoć nekolicine članova Franjevačkog trećeg reda i vjernika zasukali su rukave i po vrućemu danu prionuli poslu.«

Na izneseno je potrebno kazati da nije točno da je »zaobilaznica nakon pada komunizma prošla ovim područjem i čak prekrila dio mlinice te prekinula predviđenu pješačku stazu kroz šumu prema samostanu, te tako nagrdila ovo područje i oskrnavila spomen-mjesto na pobijene hercegovačke franjevce«. To se sve, naime, događalo u prošlom »komunističkom sistemu«. Jedino je točno to da je nova demokratska vlast (nastupila u prosincu 1990.) samo završila onaj nezavršen dio trase zaobilaznice kroz Knešpolje i asfaltirala ju.

U prošlom »komunističkom sistemu« probijena je trasa zaobilaznice oko Širokog Brijega, izuzev jednog manjeg dijela na samom kraju. Nova demokratska vlast samo je dovršila posao.

Nekoliko podataka o izgradnji zaobilaznice

Karlo Rotim u svojoj knjizi *Široki Brijeg* navodi: »Prema Društvenom planu općine Lištica za razdoblje 1976. – 1980. u komunalnoj djelatnosti planirana su sredstva za rješavanje zaobilaznice oko Lištice u iznosu od 15.000.000 dinara.«¹ Godine 1976. urađeno je projektno rješenje zaobilaznice, ali ono nije prihvaćeno.

Rotim u spomenutoj knjizi, koja je izišla 1994., ne navodi izgradnju zaobilaznice jer još nije završena iz-

¹ Vidi, Karlo Rotim, *Široki Brijeg*, Široki Brijeg, 1994., str. 440.

Kad već nisu htjele državne vlasti, što im je obveza, onda su pojedinci prionuli sustavnom istraživanju komunističkih zločina

RAD DO SADA USTROJENIH POVJERENSTAVA PO OPĆINAMA

► Piše: **Vice Nižić**

Zapala me je dužnost predstaviti rad povjerenstava iz pet općina koje su općinska vijeća ustrojila kako bi se istražili zločini počinjeni u Drugom svjetskom ratu i poraću. Prije predstavljanja povjerenstava najprije bih zahvalio fra Miljenku Stojiću i Vicepostulaturi postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« koji puno pridonose da se ti zločini rasvijetle do kraja. Isto tako hvala svim članovima povjerenstava koja se trude da se istraživanja urade temeljito i dostojanstveno. Posebno ističem nesebično zalaganje arheologa Tihomira Glavaša i forenzičara Marije Definis-Gojanović i Pere Bubala. O ovim se događajima šutjelo jer se nije smjelo glasno govoriti, a i vrijeme je učinilo svoje. Puno se činjenica zaboravilo, ali još uvijek ima ljudi, svjedoka vremena, koji znaju pojedinosti tih zločina. Zahvaljujem svima koji su nam dali važne podatke te molimo da nas i ubuduće informirate jer nam tako štedite trud, vrijeme i novac.

Prvo povjerenstvo koje je osnovano jest ono u Širokom Brijegu. Povjerenstvo za obilježavanje i uređivanje grobišta Drugog svjetskog rata i poraća na području općine Široki Brijeg radi i djeluje već nepune dvije godine. Imenovalo ga je Općinsko vijeće Općine Široki Brijeg i prvo je takve vrste utemeljeno na prostoru BiH. Iznimno zahtjevan posao koji je povjerenstvo obavilo polovinom

Istraživanje jame na Biokovu gdje bi mogla biti pobijena skupina od 60-ak uhićenika sa Širokog Brijega, a među njima i skupina od 5-6 hercegovačkih franjevac

2010. bila je ekshumacija na lokalitetu Dubrava u Knešpolju. U tri ma-

sovne grobnice pronađeno je i ekshumirano 28 žrtava. Većina žrtava su

Razgovor s fra Damjanom Rozićem, župnikom u Kongori od 1942. do 1946.

STANJE U ŽUPI BILO JE OČAJNO

Fra Damjan Rozić već se petnaestak godina nalazi u eksklaustraciji.
Živi u privatnom stanu u Mostaru.

► Piše: dr. sc. fra Robert Jolić

Jeste li u Kongoru došli na konju?

Više na nogama nego na konju. Kakvu konju!

Jeste li premješteni u Kongoru prije nego je fra Stjepan Naletilić ubijen ili poslije?

Fra Stipan je imao išijas, a Duvno je hladno mjesto. Tražio je on stoga premještaj. Bio je premješten na Humac. A ja sam bio u Gorancima i iz Goranaca premješten u Kongoru, za župnika. To je bilo 20. svibnja 1942. Pravio sam neki *abšid*, rastanak sa župljanima. Jer mlada fratra svako voli. Bio sam primljen kod svijeta vrlo dobro. Goranci su izmiješani, dijaspora. U ratno vrijeme pravoslavci su doboga bili izloženi od ustaša. Van zakona bačeni.

Kad ste doznali da je fra Stjepan ubijen?

Na putu za Kongoru. Na putu iz Goranaca prenoćio sam kod fra Zlate Sivrića u Mostarskom Gracu. Moje stvari gonjene su gore preko Jele na pet konja. A na *abšid* sa župljanima došli su svi. Poslije su me ispratili: bilo je sto konja u pratnji. Onda fra Zlate veli: »Kud ću s tolikim ljudima?« Ja sam ih zaustavio: »Hvala vam, ljudi, na pažnji. Zbogom!« Svijet se vratio kući. Ja sam sa sobom u Kongoru poveo jednog malog slugu, Džidića. Sutradan na Lištici svijet govori: »Otrali fra Stipana!« Tko kaže? Neki Čerkić, šofer, što je saobraćao Livno – Mostar, autobusom. »Pa šta ćemo ljudi«, pitam ja fratara. Onda smo pokojni Paponja, Vištica, fra (Mirko?) Čosić i ja uzeli auto Stanka Hrkaća, šofera koji ima svoje auto. On je i vozio. Dodemo najprije u samostan u Duvno. Tu je bio pokojni fra Mijo¹. On poznaje pute preko polja. On će ići s nama u Kongoru. Oni kažu: »Je, odveden je!« Pred mrak smo došli u Kongoru. Ljudi oko župskog stana, izbezumljeni. Razbijena vrata, unutra dar-mar, sve je ispreturano... Došle su i stvari preko Jele. Ne možeš tu rastovarati, nego stvari prenesemo u samostan.

Fra Stjepan Naletilić (lijevo) i fra Gracijan Raspudić u Lyonu 13. listopada 1934.

Jeste li poslije saznali kako je to bilo s fra Stjepanom?

Marijan Čolina je bio brat dijaka Čikeše i njegov pomoćnik. A pokojni fra Stipan i Marica, brat mu, i Mati-

* Razgovor je vođen u Mostaru 13. veljače 1991. te je tek neznatno lektoriran.

¹ Čuić.

Franjevci na Širokom Brijegu osjećali su se nevinima i zbog toga nisu bježali

JE LI JOSIP BROZ TITO OSOBNO ZAPOVJEDIO MASOVNE LIKVIDACIJE POLITIČKIH NEISTOMIŠLJENIKA? (III.)

Jednu od važnih uloga u stvaranju slike o franjevcima odigrali su komunistički doušnici na terenu

► Piše: **Damir Šimić**

Prvi izravni dodir partizanskih postrojbi sa Širokim Brijegom dogodio se početkom studenoga 1944. kao izravna posljedica povlačenja njemačkih postrojbi na crtu bojišnice Široki Brijeg – Mostar – Nevesinje i ulaska partizanskih snaga u prethodno napušten prostor.

Nekakvog izraženijeg straha za gole živote, u prvim mjesecima partizanskog opsjedanja Širokog Brijega, i unatoč otvorenim prijetnjama i upozorenjima koja su dolazila sa svih strana, širokobriješki franjevci nisu imali. Činjenica da se, izuzev ubojstva fra Križana Galića, u razdoblju od početka studenoga 1944. do sredine siječnja 1945., ništa osobito nije dogodilo ni njihovoj subraći u Rasnu, Kočerinu, Ledincu, Humcu, Čitluku, Čerinu, Gradničima, Drinovcima, Grudama, Međugorju i mnogim drugim mjestima u kojima su partizani imali vlast, nagnala je širokobriješke franjevce na vjerovanje da se ni njima isto tako ne će ništa osobito dogoditi. Razloge za ovakvu prosudbu crpili su iz činjenice da se nisu uopće bavili dnevnom politikom, niti su opravdavali neka postupanja njemačkih i hrvatskih vojnih vlasti, o čemu su mnogi od njih javno govorili te su zbog toga imali stanovitih neugodnosti. Stoga, informacije da će Široki Brijeg biti savršen sa zemljom a fratiri pobijeni, koje su dolazile s terena pod partizanskom vlašću, nisu smatrale vjerodostojnima. Spomenute su informacije uglavnom procjenjivali kao primjenu jedne od metoda specijalnog rata, sasvim uobičajene u ratnim događanjima, o čemu su kao vrhunski intelektualci ponešto i znali.

Međutim, ni slutili nisu kakav je preokret u međuvremenu nastupio u partizanskim namislima. Do promjene je došlo u prvom redu zahvaljujući vojnom neuspjehu u dvodnevnoj bojevoj operaciji »Bura« i protoku informacija koji je nakon toga uslijedio iz tzv. »oblasnih i rajonskih tijela«, KPJ, OZNE i partizanskih postrojbi, u kojima su hercegovački franjevci izravno prozvani kao zagovornici i planeri te operacije. Zahvaljujući takvom dotoku informacija, analitički su timovi OZNE ove informacije očito sagledali u kontekstu širih vojno-političkih prilika na istočnoj obali Jadrana, što je pogodovalo nekim ranijim

Posmrtni ostatci ubijenih u Knešpolju

prosudbama OZNE prema kojima bi Katolička crkva u Hrvata mogla igrati ključnu ulogu u mogućem procesu svrgavanja ustaškog režima i prelaska NDH na stranu zapadnih saveznika, čime bi Titov plan obnove Jugoslavije bio u potpunosti onemogućen. Ni unatoč velikom vremenskom odmaku i otvaranju dobri dijelu arhiva, dokaza za ovakve prosudbe analitičkih timova Aleksandra Rankovića ni danas nema. Stoga se, bez ikakve opasnosti od pretjerivanja, može kazati da je partijske informacije s terena o navodnoj odgovornosti franjevac, zapravo klasične dezinformacije, plasirala OZNA radi stvaranja preduvjeta za neutraliziranje političkih protivnika – antikomunista – kakvi su, po svom općem svjetonazoru, hercegovački franjevci i bili.

S druge pak strane, hercegovački su franjevci bili osobe s istančanim vjerskim osjećajima. Za pretpostaviti je da je njihovom tadašnjem svjetonazoru bilo tuđe i pretpostaviti da bi netko pokušao učiniti zločin nad nedužnima, a pogotovo nisu mogli naslutiti planiranje zločina tako masovnih i tragičnih razmjera. Budući da se nisu bavili politikom, nego isključivo vjerskim, obrazovnim i humanitarnim radom, bilo im je nezamislivo da bi netko u takvoj vrsti njihovih djelatnosti mogao pronaći ikakvu krivnju. Pogotovo su smatrali nezamislivim da bi mogli

Silom unovačeni hrvatski mladići s partizanima su prolazili i ona ratišta gdje je ubijan hrvatski puk i njegovi duhovni predvodnici

POBIJENI HERCEGOVAČKI FRANJEVCI SPASILI ISUSOVCE

Prema svemu sudeći, komunisti su naumili pobiti i isusovce u Travniku

► Piše: o. Radojko Karaman, SI

Moga pokojnog brata, svećenika Tomislava (1926. – 1997.) partizani su 14. studenoga 1944. unovačili kao sjemeništarca u Splitu u 8. razredu gimnazije. Prošao je bojišta: Široki Brijeg, Mostar, Donji Lapac i dalje sve do Rijeke i Klane. Na tom putu jednom je nakratko svratio u Sinj gdje smo tada stanovali. Pri-povijedao nam je uz ostalo kako su stradali fratri na Širokom Brijegu. On nije bio neposredan svjedok jer je tih dana njegova jedinica bila kod Mostara. »Navečer kod zapaljene vatre komandir nam je pripovijedao što se dogodilo s fratrima: kako su se fratri utvrdili u samostanu i na zvoniku, kako su pucali i vrelim uljem polijevali borce pa su naravno bili likvidirani. Dakako, dobro sam pazio da ne bih što nezgodno kazao. Šutio sam i mislio svoje.«

U svezi s tim prisjetio sam se zgo-de što su ju pripovijedali naši fratri, nekadašnji profesori i odgojitelji u travničkom sjemeništu, posebno o. Josip Badalić. Nakon što su partizani osvojili Travnik, sve su isusovce izveli van i postrojili ih pred neki zid te postavili mitraljez, a p. Josip Badalić je, očekujući smaknuće, uskliknuo: »Te Deum laudamus!« Međutim, to se nije dogodilo, nego im je neki oficir (ime sam zaboravio, samo znam da je kasnije bio u diplomatskoj službi SFRJ) održao govoranciju o njihovom reakcionarnom radu i otprilike dodao ovo: »Ne ćemo vas zasada strijeljati jer su sa Zapada digli halabuku zbog fratara na Širokom Brijegu. Ali pazite se!« Zatim su svi isusovci, svećenici i braća pomoćnici samo sa zavežljajem protjerani da pješice kroz vatrenu liniju odu – kako su partizani rekli – »k svojim ustašama«. ✍

Prvi vrhbosanski nadbiskup dr. Josip Stadler otvorio je 1. rujna 1890. godine u zgradi gimnazije u Travniku prvu godinu filozofsko-teološkog studija. Stoga se ovaj datum uzima kao rodendan i početak rada prve obrazovne visokoškolske ustanove u BiH. Kad je tri godine kasnije sagrađeno Bogoslovno sjemenište u Sarajevu u blizini katedrale, i Teologija prelazi u Sarajevo. I kao što je upravu gimnazije u Travniku povjerio redovnicima Družbe Isusove, nadbiskup Stadler i bogosloviju u Sarajevu povjerava isusovcima, koji su ovu službu predano i zdušno obavljali punih pedeset i šest godina. Bogoslovija će neometano djelovati do 1944. godine, kao i sjemenište u Travniku kada su zbog ratnih i poratnih neprilika prekinuli s radom. (<http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=19>)

Ima ih koji ne mogu umrijeti dok na Široki Brijeg ne vrate ono što mu pripada

BLAGODATI – BISERI U PIJESKU

► Piše: s. Ana-Marija Biško

Sveto je tlo na kojemu ponosno stoji stogodišnja crkva posvećena Uznesenju Blažene Djevice Marije. Gradište je naši predci ne samo čvrstim kamenom nego srcem, vjerom i ljubavlju. To ona da vidjeti »iz sebe« i Tebi i meni!

Kameno zdanje zaliveno znojem, poškrupljeno krvlju, urešeno Marijom blagodat je i izvor svih milosti.

Široki Brijeg postaje pretijesan mnoštvu hodočasnika iz cijeloga svijeta koji hodočaste od Kraljice Mira do dražesnog kipa Marijina Uznesenja. Ovdje su i Tebi i meni otvorena vrata gdje nas Majka čeka na pragu i svatko je od nas tu doma.

U Drugom svjetskom ratu i poraću ovo tlo natopljeno je krvlju naših fratara, mučenika. Unatoč nametnutoj šutnji nedemokratskog ponašanja vlasti i sustava koji je stezao, istina je pronalazila putove na kojima je čuvala »stope mučenika«, kao bisere u

pijesku da ih ne zamete oluja mržnje što je bjesnila u mnogim ljudskim srcima kojima je smetalo sve što je sveto, dobro i lijepo.

Uoči Domovinskog rata, dok bih ukrašavala crkvu i grob mučenika, imala sam priliku promatrati osobe koje ulaze u crkvu i tihim koracima prilaze na grob mučenika, kao da traže izgubljene bisere u pijesku – jedni dolaze, drugi orošena lica odlaze. Ovdje kao nigdje drugdje ta tišina i mimohod ljudi iz minute u minutu govore više od riječi i svjedoče povijest natopljenu krvlju koja obdaruje blagoslovom i prošlost i sadašnjost.

I nakon petnaest godina ponovno se vraćam za dušobrižničku suradnicu ovdje na Široki Brijeg i promatram osobe koje hode, samo hode i dođoh u sebi do odgovora da sve je isto kao prije...

Od skloništa do groba, od groba do skloništa, uhodana je staza tihih

molitelja koji su svjesni da je sveto tlo na kom stoje, poput Mojsija pred gorućim grmom.

Tišina koraka stvarala je u meni namisao da svojim rukama oblikujem cvjetni aranžman tako da se uklopi u prostor svetoga kako bi sve odisalo skladnošću i usmjeravalo molitelja na prisutnost Stvoritelja. I dok sam radila, priđe mi jedan čovjek 35-ih godina, pozdravi me i bez ikakva uvoda pruži najlonsku vrećicu uz riječi: »Časna, ovo pripada Vama!«

Pogledala sam čovjeka i upitala ga: »Tko ste Vi i što mi želite predati?«

Nastavio je: »Jedna starija gospođa iz Splita posjeduje nešto što pripada ovoj crkvi. Ona nije mirna dok se ovo ne vrati na Široki Brijeg. U mene ima povjerenja i ja sam joj obećao da ću to donijeti ovamo, što sada i činim.« Uzela sam i odmotala. Bio je to dosta trošan molitvenik, formata molitvenika fra Anđela Nuića, s pečatom Širokog Brijega.

I kao što bi rekao Propovjednik: »Sve pod nebom ima svoje vrijeme!«

A Gospodar vremena jedini pozna naše misli, riječi i djela i u vremenu »daje prostor da izujemo obuću svoga srca« da bismo mogli pod nebom stajati i u miru živjeti svoje vrijeme.

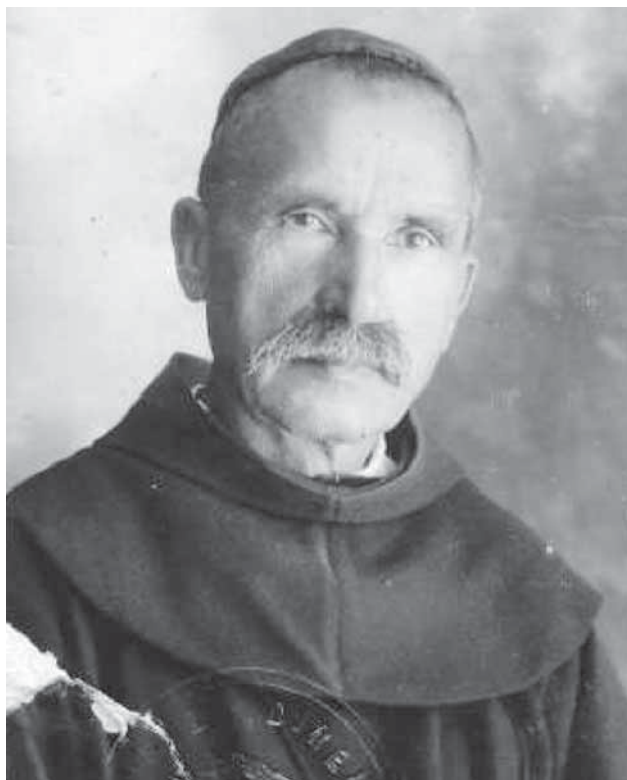
Nama, pak, koji hodimo po stopama pobijenih neka nam njihove krvave stope budu trajan putokaz da tražimo istinu i u djelo je provodimo kako bi svaki biser zasjao svojim sjajem i tako postao trajan izvor blagodati – za svaku suzu, patnju i bol koja gori i izgara na svetom tlu mučenika. ✍

Komunistička žrtva među hercegovačkim franjevcima zbog koje su se komunisti naizgled ispričavali

FRA KRIŽAN GALIĆ (1870. – 1944.)

► Piše: dr. sc. fra Robert Jolić

Drugi po redu hercegovački franjevac kojega je ubila partizanska vojska bio je fra Križan Galić, starac od 74 godine, koji je boravio u župnoj kući u Međugorju kao isluženi redovnik, dakle u mirovini. Svoje je staračke dane inače provodio u humačkom samostanu, ali je provincijal njega i druge starce iz tog samostana bio prisiljen premjestiti jer je njemačka vojska zauzela čitav samostan zbog opasnosti od bombardiranja. Fra Križan je tako najprije kratko boravio u župnoj kući u Gorici da bi potom bio premješten u Međugorje. Njegova je smrt, prema svim raspoloživim podatcima, bila posljedica slučajnosti jer su se partizani tada, svakako do početka 1945., još uvijek predstavljali kao pravedna, »narodna« vojska, koja nikoga ne ubija, nego oslobađa okupiranu zemlju. Svoje pravo lice počeli su pokazivati tek u trenutku uvjerenja u pobjedu, dakle od početka mjeseca veljače kada počinju masovna ubojstva svećenika, poglavito hercegovačkih franjevaca. Njihovi svirepi zločini, poglavito nad franjevcima na Širokom Brijegu 7. i 8. veljače 1945., kao i nad onima koje su pronašli u okolnim župama, a onda 14. veljače u Mostaru, pokazali su kako partizani gledaju na budućnost naroda kojemu su se predstavljali kao »osloboditelji«. Nakon toga je ta zločinačka namisao i obračun s neistomišljenicima, osobito s najljućim ideološkim protivnicima, a to su bili svećenici Katoličke crkve, dosegnula svoj brutalni i neljudski vrhunac sredinom 1945. u bezbrojnim kolonama smrti koje su se kretale od austrijsko-slovenske granice (Bleiburg) preko Slovenije, Zagreba, Slavonije, sve do Srbije, pa i dalje, ili pak preko Bosne do Hercegovine. Ukupno je u svim tim progonima ubijeno 66 samo hercegovačkih franjevaca dok je istodobno smrtno stradalo više od 600 katoličkih svećenika, braće laika i klerika te časnih sestara.¹ Zanimljivo, ali do danas nitko nije odgovarao za te najbrutalnije i najodvratnije zločine u povijesti hrvatskoga naroda! Napominjem da je prije fra Križana od hercegovačkih franjevaca smrtno

stradao samo fra Stjepan Naletilić, župnik u Kongori, kojega su partizani ubili davno prije, još u svibnju 1942. Odveli su ga nasilno iz župne kuće u Kongori te usmrtili na planini Ljubuši, u selu Zanacline u blizini Rilića (općina Kupres) i ubacili u duboku jamu – ponor zvan Suho jezero.²

Djetinjstvo i školovanje

Nikola Galić, kako se fra Križan zvao krsnim imenom, rodio se 30. studenoga 1870. u Gorici. Roditelji su mu bili Mate i Jela, r. Bušić. Krstio ga je fra Ilija Skoko

¹ A. BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. Stoljeća; Svećenici-mučenici Crkve u Hrvata*, Zagreb, 2007.

² R. JOLIĆ, »Hercegovački Stjepan Prvomučenic. Prigodom 65. obljetnice mučeničke smrti fra Stjepana Naletilića (1942. – 2007.)«, *Hercegovina franciscana*, br. 3, Mostar, 2007., str. 177. – 202.

POSLEDNJI DANI KRIŽNOGA PUTA FRA SLOBODANA LONČARA I FRA ZDENKA ZUPCA

Prilog istraživanju stradanja franjevaca Hercegovačke franjevačke provincije 1945.

► Piše: dr. sc. Anđelko Mijatović

fra Slobodan Lončar

fra Zdenko Zubac

Dvojica naslovljenih franjevaca – fra Slobodan Lončar i fra Zdenko Zubac – prema dosadašnjim istraživanjima likvidirani su u veljači 1945. u organizaciji zloglasne komunističke policije Ozne (Odjeljenje zaštite naroda) i predstavnika komunističke

vlasti.¹ O njihovoj mučeničkoj sudbini sve donedavno nije se puno znalo pa čak ni gdje su ubijeni. Tek novija istraživanja potvrdila su da je fra Zdenko Zubac ubijen u Zagvozdu, a fra Slobodan Lončar u Ljubuškom. Autor ovih redaka u svojim je mla-

đima danima u vrijeme komunističkoga sustava slušao priče o njihovu stradanju, pa i boravku na području Tihaljine, koje iz razumljivih razloga nije bilježio. Tragajući za potvrdom spomenutih priča, došao je do suvremenih svjedočenja koja, iako ne

¹ Dr. fra Andrija Nikić, *Hercegovački franjevački mučenici 1524. – 1945.*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 1992., str. 143. – 144. i 223. – 224.; dr. fra Andrija Nikić, fra Žarko Ilić i fra Iko Skoko (uredili), *Hrvatske žrtve rata u Hercegovini 1941. – 1945.*, Mostar, 1995.; fra Ante Marić, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara. Ekshumacija u Zagvozdu i identifikacija*, Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM, Mostar, 2007.; Darko Juka, »Vremeplov strave«, *Hrvatsko slovo*, 30. srpnja 2010., br. 797, str. 14. – 15.; *Stopama pobijenih*, Glasilo Vicepostulature postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«, br. 1-7 i dr.

S NEBOM DO NAKRAJ

*Mojim ubijenim fratrima: fra Bonifaciju Majiću,
fra Stjepanu Majiću i fra Anti Majiću*

► Piše: **Vlatko Majić**

1.
volio bih imati zemlju
pravu pravcatu

bez onih
i njihovih zala

bez ovih
i suvišnih riječi

s rijekama kroz dol
s cestama uz brijeg

s kućama ispod krova
s nebom do nakraj

sa šumama što šute
i životinjama koje žive

sa žarom sunca
u dječjim očima

s vedrinom od kamena
s maslinom uz more

s rukama do praga
i pučinom u očima

volio bih imati zemlju
pravu pravcatu

2.
zatraži mudriju riječ
od ove koju si ostavio
ovdje gdje si razbijen
u komadiće
vlažne i blijede

ne išti sunca
iznad mjere
u tebi je ipak
njegov hod po kamenju
ti si dovršena klačina
velika kamenica s brabonjcima
preslikana modrina odozgo

nema više žerave
odletješe pitome zebe
ni prelca na murvi
ruke si spustio
iz tebe raste

divlja loza
usahla je zora
nema duhaništa
po tebi je pao
smokvin list

riječ tvoju čekam
iako sam ovdje
razbijen poput tebe
u komadiće
vlažne i blijede

3.
sve kapi su pootpadale
s visokih golih grana
jablanova vitinskih
vrišti prpošna pjena
ispod stijene:
vrioštica

i sad su bitne tvoje riječi
gospode
stišali se nemili pucnji
i omekanile nam glasnice
brda više nisu mrki oblaci
niti je polje zazorna tišina
naši jablanovi se tiho njišu
poskoči kora na šibana murve
i mlinice bruje s mirisom kruha
drijen je posvuda prosuo žutilo proljeća
kuke i šparoge
bojažljivo se gledaju sa zmijama
lista se moja dolina
pod čistom plaveti
a kamen spi
mater je uparala divljeg zelja u docu
a otac je poravnao crvenicu
za ljutiku i malo raštike
loza trepti i prska
sunčan dan je milina
more se čuje
borovi preko brijega nas vežu
osvaja me zvon u podne

ovdje u tuđini
ipak sam moćan prošetati
svojim proćućenim proljećem
bože
dok te slavi slap kočuš e i buk kravice

NAD GROBOVIMA

*Žrtve komunizma
66 franjevac
22 pokopana na Širokom Brijegu
9 na drugim mjestima
35 se traži mjesto gdje su ubijeni*

► Piše: Fabijan Lovrić

Nad grobovima očekujem kosti.
Bijele su duše sa sviralom Pana,
arkadijska stada u suzama
sklopljenih ruku nad molitvom Huma.

Je li već kosti utoplila šuma
i obukla ih u Franjine halje?
Što kriv je onaj koga Gospod šalje
na kušnju iznad sunčanog kamenja,
gdje poskok živi
i gdje loza rađa,
gdje oduvijek se vjerovalo rađu,
gdje list duvana
skriviš miris zlata
putovao je putovima svile,
a vraćao se kruhom s kojim žive
na žednoj grudī stanovnici Huma?

Na prstima su išli do ubojstva uma.
Zatrti treba renesansu duha
i one koji nose svjetlost puka...
Trebali naći slobodu izraza,
graditi kuće molitve i nade
u božje sutra, u oprost
i riječi što ne će biti
samo pusta fraza?

Fratarski pojas pao je bez glasa.
Žrtvovani habit ustrajno nas sjeća
na ponos pastira,
što silan izgna
iz rodnoga Huma.

Zagrli zemlja Franjine sinove,
tu malu braću veličajnih djela.
Zašto pšenica ne dočeka zrenje
već ruka crna snopove je žela
bez krika zrna,
zašto smrt cvjeta
a duvan ne žuti
i ne zamiriše zlatnim listovima?

Zar malom bratu brat ne može biti
njegov brat fratar:
o krvi sveta,
oprostenje grijeha
nad cvrčkovom zemljom
i nad zemljom Huma?

Sad kosti čekam bez rana i mržnje,
habit i pojas s mirisom na rijeke,
jer sve su rane pokopane davno
s molitvom zadnjom presvetoga
Franje.

Dostojan biti sakramenta mrtvih
još trideset pet franjevac čeka,
al' nitko ne zna
gdje su ubijeni?

Hoće li zemlja pokazati kosti?
Smiluj se onima koji ih ubiše,
molitvom im sve grijeha oprostī,
ti Majko naša,
zemljo vječnog Huma.

Kada se zemlja raskopča grobištem,
nad grobovima očekujem kosti,
vjetar će doći sa sviralom Pana,
ime fratara bit će na usnama
s molitvom tihom zadnjeg pomazanja
za nevinu braću
Franjinoga reda,
u svetoj zemlji,
zemlji vječnog Huma. ✍

ŠIROKOBRIJEŠKIM MUČENICIMA U ČAST

► Piše: fra Vendelin Karačić

Brijeg Široki zove k Bogu
Pun molitve, svetog žara,
Božjoj Crkvi je na dīku,
Žrtvom snage vjeru stvara.

Mučenika vijenac sveti
Hrast, zvonici, Kristov stijeg:
Molitve se tihe liju –
Boga slavi Gospin Brijeg.

I za svoje mučitelje
Franjevci se mole smjerno,
Duhom Svetim okrijepljeni,
Žrtvom slijede Krista vjerno.

Vodili ih nedužnike
Kao janjce na zaklanje,
Spalili im mrtva tijela,
Zabranili spominjanje.

Širili ste mir i dobro,
Zalog sveti Oca Franje,
Čije tijelo krasile su
Sina Božjeg svete rane. ✍

HUMAČKA ZEMLJA

*Posvećeno širokobriješkim fratrima,
ubijenima u osvit 1945. godine*

► Piše: fra Umberto Lončar

Ti kriješ slomljen jecaj moga brata
i pokošenu mladost rafalima strojnice
ili ubodom noža.

Korake je njegove odnijela noć
i nikada se više nije vratilo.

O uciviljena humačka zemljo,
krvlju si poprskana...

Ja bijelim svoju tugu na suncu vremena,
a ti si u isto vrijeme prokleta i blagoslovljena
jer kletva se pretvara u molitvu. ✍

Život je uglavnom proveo u inozemstvu, ali se uvijek borio za hrvatske probitke

»JA SAM HRVAT«

Razgovor s fra Bazilijem Pandžićem, uglednim hrvatskim povjesničarem

► Razgovarao: Krešimir Šego

Poštovani fra Bazilije, Vaš životni put toliko je bogat – traje gotovo cijelo jedno stoljeće i nastaje u vremenu iznimnih događaja, tako da bismo razgovoru o njemu mogli posvetiti barem onoliko stranica pitanja i odgovora koliko broje stranice Vaših djela. No, poznajući Vašu skromnost i samozatajnost, pa i nesklonost spram iznošenju neke samohvale, a sukladno tematskoj znatizelji *Stopama pobijenih*, ostanimo pri temi stradanja hercegovačkih franjevac a i hrvatskoga puka na koncu Drugog svjetskog rata i u poraću.

Za svećenika ste zaređeni 1941., a u Italiju na studij odlazite godinu dana kasnije. Kako je došlo do odluke poglavara o Vašem odlasku u Italiju?

Reden sam za svećenika u Mostaru 29. lipnja 1941. nakon trećeg tečaja bogoslovije, a tu sam pohađao i četvrti tečaj. Kako je u to vrijeme profesor crkvene povijesti fra Pavo Dragičević bio u poodmaklim godinama, uprava Hercegovačke franjevačke provincije u Mostaru smatrala je da treba nekoga pripremiti tko bi ga mogao u određeno vrijeme zamijeniti. Stoga je izabrala mene da studiram crkvenu povijest u Freiburgu u Njemačkoj. A kako mi njemačke vlasti nisu dale dopuštenje ući u Njemačku, spremili su me u Rim. Morao sam u njemu biti u jesen 1942., ali zbog traženja dopuštenja za ulaz u Italiju nisam na vrijeme stigao na početak školske godine. Iz Mostara sam pošao tek 18. siječnja 1943. Već sam se bio najavio za početak školske godine u Rimu. Ali kako sam bio prisiljen zakasniti, mogao sam polagati prijamni ispit tek 5. veljače 1943. i započeti peti

Uprava Provincije šalje ga 1942. na studij povijesti. U Rimu o događajima kod kuće uglavnom saznaje preko fra Dominika Mandića, člana Generalne uprave franjevačkog reda.

tečaj bogoslovije. Na koncu te školske godine, nakon položenih ispita i pismene radnje, 1. srpnja 1943. dobio sam tzv. licencijata, školski naslov prije doktorata. Nakon licencijata započeo sam s dvogodišnjim učenjem crkvene povijesti. Osim predviđenih predmeta koje sam trebao usmeno polagati, morao sam napisati doktorsku radnju. Za doktorsku radnju uzeo sam povijest Trebinjsko-mrkanske biskupije. Nakon položenih usmenih ispita branio sam doktorsku radnju 10. srpnja 1945.

Približavao se kraj Drugog svjetskog rata i zacijelo ste bili obaviješteni što se događa. Jeste li bili u mogućnosti sve pratiti i jeste li naslućivati što se događa u Vašoj domovini?

Iako sam bio svjestan da se odvijaju presudni događaji za budućnost svijeta, nisam ih mogao dostatno pratiti. Nastojao sam da potraga za vijestima ne ometa moj posao radi kojeg sam došao u Rim. Ali stalnu misao na domovinu nisam mogao izbjeći. Tim više što je ratno vrijeme bilo došlo i do Rima. Posebno mi je ostao u pameti 8. rujna 1943. Mi, studenti inozemci, bili smo preko ljeta u Grottaferrati, mjestu udaljenom od Rima 23 km. Angloamerikanci su žestoko bombardirali okolicu Rima. Bombardirali su i naš kolegij u kojem sam se i ja nalazio. Bili smo na objedu u prizemlju. Sav kolegij iznad nas bio je razrušen, a mi smo u prizemlju ostali živi. Jedino je poginuo jedan fratar koji je izišao da vidi što se događa.

Prva stradanja dogodila su se koncem 1944., a onda i masovnija, početkom 1945. te kasnijih mje-

VICEPOSTULATURA

postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrače«

Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg

tel.: (039) 700-325; faks: (039) 700-326

mostar@pobijeni.info; www.pobijeni.info

UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovnica Ljubuški:

Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM – Vicepostulatura

žiro-račun (BiH): 3381602276649744; devizni račun (inozemstvo): IBAN:

BA393381604876650839; SWIFT: UNCRBA22

Široki Brijeg, 7. XI. 2011.

**SVIM HERCEGOVAČKIM FRANJEVCIMA
I LJUDIMA DOBRE VOLJE**

**PRIKUPLJANJE NOVČANIH SREDSTAVA ZA DNK ANALIZU
POBIJENIH HERCEGOVAČKIH FRANJEVACA I PUKA BOŽJEG
TIJEKOM DRUGOG SVJETSKOG RATA I PORAČA U KNEŠPOLJU I U LJUBUŠKOM**

Draga braćo, dragi ljudi dobre volje!

U skladu s odlukom Uprave Provincije od 7. listopada 2011., ur. br. 695/2011., obraćam se ovim pismom-zamolbom. Radi se o prikupljanju novčanih sredstava za DNK analizu posmrtnih ostataka pobijenih tijekom Drugog svjetskog rata i porača u masovnim grobnicama u Knešpolju i u Ljubuškom, što su učinili komunisti.

Prema izjavama živućih svjedoka u masovnoj grobnici u Knešpolju pokopan je jedan franjevac. Ubili su ga pred njihovim očima. Otkopavajući masovnu grobnicu u Ljubuškom, a imajući prethodno izvještaje različitih svjedoka, uz dva smo tijela pronašli krunice i ostatke tkanine koja neodoljivo podsjeća na habit. Zbog toga smo zaključili da su tu pokopana najmanje dva franjevca.

Masovnu grobnicu u Knešpolju otkopavali smo u svibnju i lipnju, a onu u Ljubuškom u srpnju 2010. u suradnji s povjerenstvima za istraživanje i uređivanje grobišta iz Drugog svjetskog rata i porača na području dotičnih općina. Unatoč krizi, uspjeli smo podmiriti sve troškove iskapanja. Posmrtni ostatke ubijenih prebacili smo na odjel sudske medicine SKB u Mostaru. Tu su posmrtni ostatci očišćeni, pregledano jesu li sve kosti točno složene i uzeti uzorci za DNK analizu u Splitu. Budući da smo najprije otkopavali masovnu grobnicu u Knešpolju, pošli smo tim redom. Napravljena je DNK analiza za desetak tijela, ali smo morali stati zbog nedostatka novčanih sredstava. Kostu su u lošem stanju, pa nastojimo na jednom tijelu napraviti barem po jedan pokušaj. A on stoji preko 4.000 kn. Sveukupno bi, dakle, jedan pokušaj na 28 tijela iz Knešpolja stajao oko 125.000 kn. Isti je takav iznos potreban i za tijela iz Ljubuškog.

Ako ste u mogućnosti, bili bismo Vam u ime pobijenih zahvalni da nam pomognete u ovom pothvatu. Nevini su i imaju pravo, kao i svako drugo ljudsko biće, na svoje ime i prezime te dostojan pokop. Svaki Vaš, pa i najmanji, prilog bit će dobrodošao. Objavit ćemo ga u našem glasilu *Stopama pobijenih* i na portalu pobijeni.info.

Unaprijed hvala i neka dobri Bog, zagovorom sv. Franje, blagoslovi Vaš život i rad.

Fra Miljenko Stojić
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

NAŠA IZDANJA

- Plakat *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.* (48 x 33 cm), 2008. (3 KM)
- Letak *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945., 2009.* (0,3 KM)
- Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Vicepostulatura – Naklada K. Krešimir, Humac – Zagreb, 2010. (20 KM)
- Uvezani brojevi *Stopama pobijenih 2008. – 2010.* (20 KM)
- Sličica *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.* (10 x 7 cm), 2011. (0,3 KM)
- Naljepnica *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.* (12 x 9 cm), 2011. (0,3 KM)
- Obilježivač za knjigu *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.* (20 x 7,5 cm), 2011. (0,3 KM)
- dr. fra Častimir Majić, *U nebo zagledani*, Vicepostulatura – Alfa, Široki Brijeg – Zagreb, 2011. (25 KM)
- Suvenir *Plakat* (17,5 x 12,5 cm), s mogućnošću vješanja o zid ili samostalnog stajanja, 2011. (10 KM)
- fra Jerko Karačić, *Uspomene iz doba mučeništva*, Vicepostulatura – Nova Stvarnost, Široki Brijeg – Zagreb, 2012.

PREPORUČUJEMO

- Janko Bubalo, *Apokaliptični dani*, Gral, Široki Brijeg, 2002. (www.gral.ba)
- Plakat *Hercegovački franjevci žrtve komunističkog zločina 1942. – 1945.* (98 x 68 cm), Povjerenstvo za pripremu kauze mučenika, Mostar, 2006. (www.franjevci.info)
- fra Ante Marić, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, Povjerenstvo za pripremu kauze mučenika, Mostar, 2007. (www.franjevci.info)
- don Anto Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Martyrium Croatie, Zagreb, 2007. (Petrova 47)
- fra Ante Marić (uredio), *Leo Petrović, prvi hercegovački franjevac doktor znanosti*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2008. (www.franjevci.info)
- Gojko Zovko, *Druga strana medalje*, Kigen, Zagreb, 2008. (www.kigen.hr)
- Fran Živičnjak, *U vječni spomen*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2008. (Zagreb, Vojnovićeva 15)
- *Macelj – gora zločina*, Udruga Macelj 1945., 2009., (udrugamacelj1945@gmail.com)

DAROVATELJI

Za DNK analizu posmrtnih ostataka pobijenih u Knešpolju (Široki Brijeg) i na Tomića njivi (Ljubuški):

- N. N., Međugorje	500 KM
- N. N., Ljubuški	500 KM
- fra Ivan Dugandžić, Čitluk	100 KM
- fra Vitomir Musa, Široki Brijeg	50 EUR
- Herc. franjevci, Međugorje	5.000 KM
- fra Mijo Križanac, Mostar	400 KM
- Franj. rezidencija Posušje	1.000 KM
- N. N., Drinovci	100 KM
- N. N., Ljubuški	100 USD
- Višar, Široki Brijeg	300 KM
- fra Dane Karačić, Široki Brijeg	100 EUR
- fra Mišenko Stojić, Široki Brijeg	200 KM
- Franj. sam. Mostar	500 EUR
- Herc. franjevci, Blankenau	2.400 EUR
- fra Petar Topić, Basel	1.000 EUR

Za ostale potfivate i potrebe Vicepostulature:

- Foto Kruno, Široki Brijeg	150 KM
- fra Željko Grubišić, Gorica	250 KM
- Stanko Leko, Demerje	60 KM
- Marica Oreški, Kilchberg	50 CHF
- Stanko Ivanković, Sydney	100 AUD
- Slavka Čolak, Edmonton	500 CAD
- fra Veselko Kvesić, Sault Ste Marie	240 CAD
- fra Častimir Majić, Chicago	200 USD

Slanje dobrovoljnih priloga (Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM – Vicepostulatura, s naznakom za što):

- poštanskom uputnicom (BiH: Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg; HR: Franjevačka 14, p. p. 2, 20350 Metković)
- UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovnica Ljubuški; žiro-račun (BiH): 3381602276649744; devizni račun (inozemstvo): IBAN: BA393381604876650839, SWIFT: UNCRBA22

Najljepša hvala svima koji molitvom, dobrovoljnim priložima i radom podupiru pripremu postupka mučeništva naše ubijene braće. Svakog 7. u mjesecu na Širokom Brijegu govorimo sv. misu za vas. Neka vas blagoslovi dobri svemogući Bog!